

Dingtuna-Österby

- en vendeltida brandgrav

Arkeologisk undersökning

RAÄ 709
Dingtuna-Österby 1:5
Dingtuna socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Bakgrund.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Målsättning och metod.....	8
Resultat.....	9
Brandgraven.....	9
Analyser.....	11
Sammanfattande avslutning.....	12
Referenser.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen 2006

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Ärende nr MS2006/01407

ISSN: 1653-7408
ISBN 10: 91-85591-53-x
ISBN 13: 978-91-85591-53-4



Figur 1. Utdrag ur den digitala Gröna kartan 11G SO Västerås. Undersökningsområdets läge är markerat med en ring. Skala 1:50 000.

Inledning

Under två dagar i slutet av augusti och början av september 2005 genomförde Västmanlands läns museum (VLM) en arkeologisk undersökning av en skadad brandgrav vid Österby i Dingtuna socken. Undersökningen föranleddes av en planerad nybyggnation av ett bostadshus samt ett tillhörande garage. Vid en utredningsschaktning som VLM gjorde på platsen tidigare under sommaren påträffades en skadad brandgrav i ett av schakten. Övriga schakt som grävdes vid utredningen visade att en omfattande markplanering ägt rum i området under historisk tid. Denna kan mycket väl ha skadat eventuella, ytterligare gravar på platsen.

Undersökningsområdet ligger inte mer än drygt 300 meter nordost om Dingtuna kyrka, belägen omkring 8 kilometer väster om Västerås stadskärna. I närområdet finns ett stort antal registrerade fornlämningar, bland annat i form av gravfält och omfattande stensträngssystem. Undersökningsområdet är beläget inom Österbys gamla tomt.

Av den brandgrav som undersöktes återstod endast fragmentariska rester av brandlagret. Spridda stenar i anslutning till brandlagret tolkades vid undersökningen som möjliga rester av en gravöverbyggnad i form av en rund stensättning. En ¹⁴C-analys av träkol från brandgraven har daterats till vendeltid. Graven erhöll efter undersökningen fornlämningsnummer 709 i Dingtuna socken.

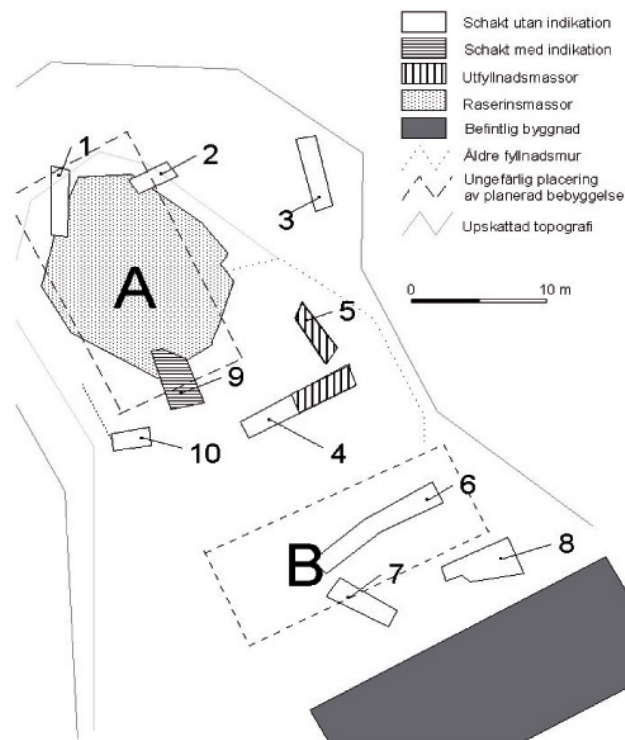
Det arkeologiska fältarbetet utfördes av Joakim Kjellberg. Rapporten har sammanställts av Anna-Lena Hallgren. Initialt drevs projektet i Västmanlands läns museums regi. Då läns museets arkeologer sedermera övergått till Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) har projektet sedan april 2006 bedrivits i regi av KM. Undersökningen utfördes på uppdrag av Benny Ekman efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (Lst dnr: 431-6254-05, daterat 2005-07-17). Det arkeologiska arbetet bekostades av uppdragsgivaren, Benny Ekman.



Figur 2. Schaktning inför uppförandet av det nya huset. Stora delar av den höjd på vilken huset är planerat visade sig vara uppbyggd av fyllnadsmassor i form av tegel och grundstenar. På krönet av höjden återfanns stora mängder raseringsmassor från en rivet byggnad. Fotograferat från söder. Foto: Joakim Kjellberg.

Bakgrund

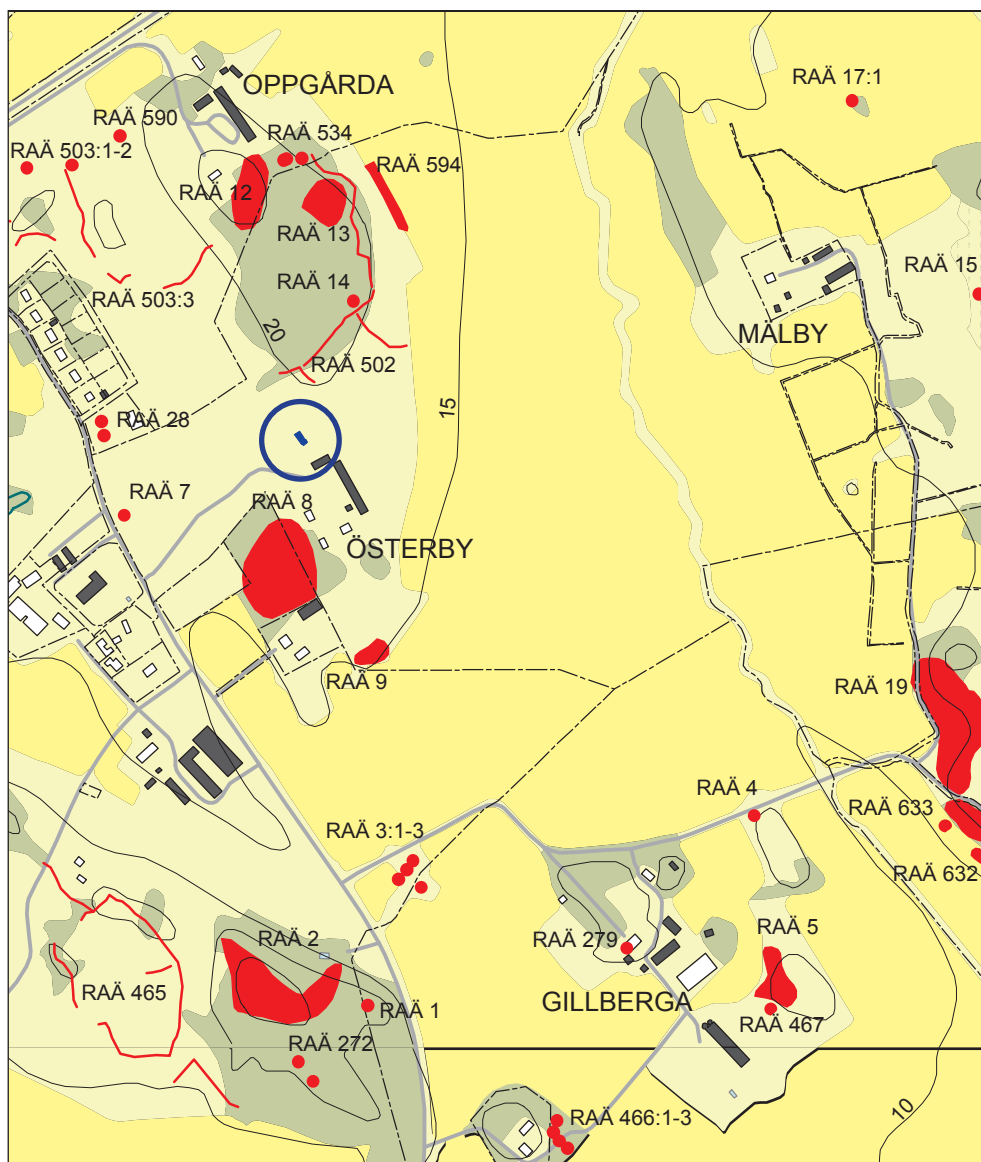
I juni 2005 utförde Västmanlands läns museum en utredningsschaktning inom fastigheten Österby 1:5 då fastighetsägaren planerade att uppföra ett nytt bostadshus och ett garage på platsen. Utredningsschaktningen syftade till att utreda om icke synliga fornlämningar skulle komma att beröras av arbetsföretaget. Det schaktades endast inom de ytor som direkt skulle komma att beröras av nybyggnationen. Vid utredningen grävdes sammanlagt 10 schakt inom ett 350 m² stort område. Längden på schakten varierade mellan 3 och 11 meter och djupet mellan 0,15 och 0,8 meter. Två av schakten, schakt 4 och 5, innehöll rikligt av stenkross och tegel som bedömdes utgöra fyllnadsmassor i en terrassutfyllnad för den sentida bebyggelsen inom fastigheten (Kjellberg 2005). I fyllnadsmassorna påträffades ett fragment av en kritpipa och skärvor av yngre röd gods vilket daterar fyllningen till efter 1600-tal.



Figur 3. Resultat från utredningsschaktningen. Den brandgrav som sedan kom att undersökas och behandlas i föreliggande rapport återfinns i schakt 9. Kartan är hämtad från utredningsrapporten (Kjellberg 2005).

Endast i ett av de 10 utredningsschakten påträffades anläggningar av förhistorisk karaktär. I schakt 9 återfanns en i det närmast rund mörkfärgning med en diameter på omkring 0,5 meter. I färgningen fanns rikligt med träkol och skörbränd sten. Anläggningen framträdde direkt under matjorden, cirka 0,1 meter under den nuvarande markytan. Ytligt i anläggningen iaktogs ett mindre antal brända ben. Anläggningen tolkades som rester av ett skadat brandlager från en grav. Alternativa tolkningar så som härd eller kokgrop gick dock inte att utesluta utan att anläggningen undersökts.

Inför det fortsatta arbetet med husbygget beslutade länsstyrelsen att fornlämningen innehöll sådan kunskap om vår historia att den med stöd av 2 kap 12 § KML skulle undersökas och fynd tas tillvara innan den fick tas bort.



Figur 4. Utdrag ur den digitala fastighetskartan (motsvarande blad 11G 1g SO). Registrerade fornlämningar är rödmarkerade. Platsen för undersökningsområdet är utmärkt med en blå cirkel. Skala 1:10 000.

Topografi och fornlämningsmiljö

Platsen för den nyfunna brandgraven ligger drygt 300 meter nordost om Dingtuna kyrka. Inom ett i nord-sydlig riktning löpande stråk öster om kyrkan finns ett stort antal registrerade fornlämningar. Norr om undersökningsområdet, på en höjdrygg söder om gården Oppgård återfinns två gravfält (RAÄ 12 och 13), stensträngssystem (RAÄ 502,503:3 och 571), ensamliggande gravar (RAÄ 14, 28:1-2) och längst i norr en skärvstenshö (RAÄ 590). De två gravfälten består båda av runda stensättningar (8 respektive 11 stycken) som flankeras av en ensam hög. På RAÄ 12 finns dessutom en kvadratisk stensättning. Vid en arkeologisk förundersökning som gjordes i samband med att en optokabel skulle grävas ner i området påträffades boplatslämningar öster om impedimentet (RAÄ 594). I kabelschaktet framkom enstaka stolphål och kulturlager (Schmidt Wikborg 2002). Träkol från ett av stolphålen daterades till romersk järnålder (Ua-16308). I rapporten tolkas de nyfunna lämningarna som delar av en boplats vilken förmodades ha sin centrala del väster eller sydväst om kabelschaktet.

Söder om undersökningsområdet, på Österbys ägor, återfinns ytterligare två gravfält, RAÄ 8 och 9. På det större av de två gravfälten, RAÄ 8, finns 30 runda stensättningar varav en röseliknande samt 1 hög (10 m i diameter). Gravfältets norra begränsning (kända) ligger inte mer än 100 meter från den nyfunna graven. Det mindre gravfältet utgörs av fem runda stensättningar (varav en osäker).

Omkring 500 meter söder om gravfälten vid Österby finns ännu ett gravfält, RAÄ 2, bestående av 5 rösen, 20 runda-, fyra triangulära- och en kvadratisk stensättning. Sydost om gravfältet finns ytterligare två ensamliggande stensättningar och ett röse (RAÄ 1 och 272). Väster om gravfältet återfinns omfattande stensträngssystem (RAÄ 465). Nästa närbelägna gravfält återfinns vid Gillberga gård (RAÄ 5). Detta utgörs av 17 runda stensättningar. Ytterligare mot öster, på andra sidan av en mindre bäckfåra ligger Mälby gamla tomt (RAÄ 19). Direkt söder om bytomten återfinns ett gravfält (RAÄ 6) bestående av 2 högar och 8 runda stensättningar. Nedanför, väster om bytomten och gravfältet framkom förhistoriska boplatzlämningar i samband med att ovan nämnda optokabel grävdes ner (Schmidt Wikborg 2002). En datering av ett stolphål på RAÄ 633 gav en vikingatida datering. I stolphålet återfanns järnspån och sintrad lera vilket tyder på att det kan härröra från en smedja (Schmidt Wikborg 2002). På RAÄ 632, belägen något söder om RAÄ 633, framkom flera kraftiga stolphål som daterats till folkvandringstid-vendeltid. Stolphålen låg samlade inom en begränsad yta och tolkades höra till en kraftigt byggd konstruktion.

Det nu aktuella undersökningsområdet är beläget på ett större impediment som förutom gården Österby även hyser gårdsbebyggelsen vid Oppgård och Dingtuna kyrka. Den planerade bebyggelsen kommer delvis att beröra det sedan 1652 kända läget för Österbys gamla tomt. Det äldsta skriftliga belägget för Österby är från 1475 (Welinder 1974). Undersökningsområdet är beläget närmare 20 meter över havet.

Målsättning och metod

Syftet med undersökningen var att undersöka och dokumentera de anläggningar och kulturlager som återstod inom den yta där det nya huset skulle uppföras. Om det visade sig att utbredningen av den brandgrav som påträffades vid utredningen (Kjellberg 2005) sträckte sig utanför området för den planerade huskroppen skulle brandgraven ändå undersökas i sin helhet.

Undersökningen ägde rum i samband med att matjorden avlägsnades inför grundläggningen till det planerade bostadshuset. Samtliga inom undersökningsytan framkomna anläggningar dokumenterades med en planritning i skala 1:20. Schakt och anläggningar mättes dessutom in med GPS. Över brandgraven upprättades även en detaljplan i skala 1:10 samt en sektionsritning, även den i skala 1:10. Arbetet dokumenterades fortlöpande genom fotografering med digitalkamera.

Analys

Träkol från brandlagret har ^{14}C -analyserats vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Innan provet skickades för datering gjordes en vedartsanalys i syfte att bestämma provets egenålder. Vedartsanalysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab.

Resultat

Storleken på undersökningsområdet uppgick till omkring 130 m². Endast i en mycket begränsad yta i schaktets södra del återstod rester av den gamla markytan. I resten av schaktet återstod endast rasmassor efter en äldre byggnad som varit placerad på platsen. Delar av gravens norra begränsning skars av en ränna efter en äldre stensyll. I rännan fanns ett flertal tillmakade gråstenar som var mellan 0,4 och 0,9 meter i diameter. Stensyllen vilade delvis på äldre utfyllnadsmassor vilket visar att höjden planerats innan byggnaden uppfördes.

Brandgraven

Koordinater: x=6605799, y=1534011

Anläggningen är belägen mellan 15 och 20 meter över havet

Belägenhet: På krönet av en i nordsydlig riktning löpande moränrygg som ursprungligen, innan den planerades om, bör ha varit omkring 10 - 15 meter bred

Yttre gravskick: rund stensättning?

Inre gravskick: brandlager

Fynd: Brända ben, cirka 35 gram

Datering: vendeltid

Vid utredningsschaktningen iaktogs en kol och skärvstensbemängd mörkfärgning i ett av utredningsschakten. Mörkfärgningen var i det närmaste helt rund och omkring 0,5 meter i diameter. Anläggningen framträdde direkt under matjorden, cirka 0,1 meter under den nuvarande markytan. Redan ytligt i lagret iaktogs enstaka brända ben.

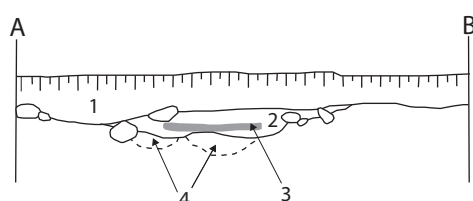


Figur 5. Resterna av brandlagret framrensat. Fotograferat från NV. Foto: Joakim Kjellberg.



Figur 6. Schaktplan över det upptagna schaket med brandgraven. Brandlagrets utbredning har gråskrafferats. I nordväst (begränsat av en streckad linje) hade brandlagret "spilt över" och färgat den orörda undergrunden. Den yttre streckade linjen visar på begränsningen av den förmodade stensättningen. Skala 1:50.

Formen på brandlagerresten var oregelbunden, i det närmaste oval. Tjockleken på lagret, vars botten var oregelbunden, varierade mellan 0,10 och 0,15 meter. Fyllningen (L2, figur 6) utgjordes av brunsvart, kolrik siltblandad sand med brända ben, bränd lera och enstaka skärvstenar. Strax ovanför brandlagrets botten fanns en träkolskoncentration (L3, figur 7) som var närmare 0,05 meter tjock och 0,3 x 0,3 meter stor. Under träkolskoncentrationen återfanns inga brända ben. Anläggningen var nedgrävd i, alternativt placerad på, gulbrun morän. Även om den centrala delen av brandlagret låg djupare än de övriga delarna återfanns inga tydliga nedgrävningskanter. Under brandlagret hade träkol ställvis (L4, figur 7) "vandrat" ner i den orörda moränen.



Figur 7. Sektionsritning över gravens brandlager, mot nordost. Skala 1:20.

Runt gravgömmen fanns ställvis rikligt med sten i varierande storlek. Delar av stenmaterialet utgjordes av skärvsten. Stenarna tolkades vid undersökningstillfället som rester efter en gravöverbyggnad i form av en rund stensättning. Storleken på stensättningen har sannolikt uppgått till omkring 3,5 meter.

I brandlaget återfanns 35 gram brända ben.

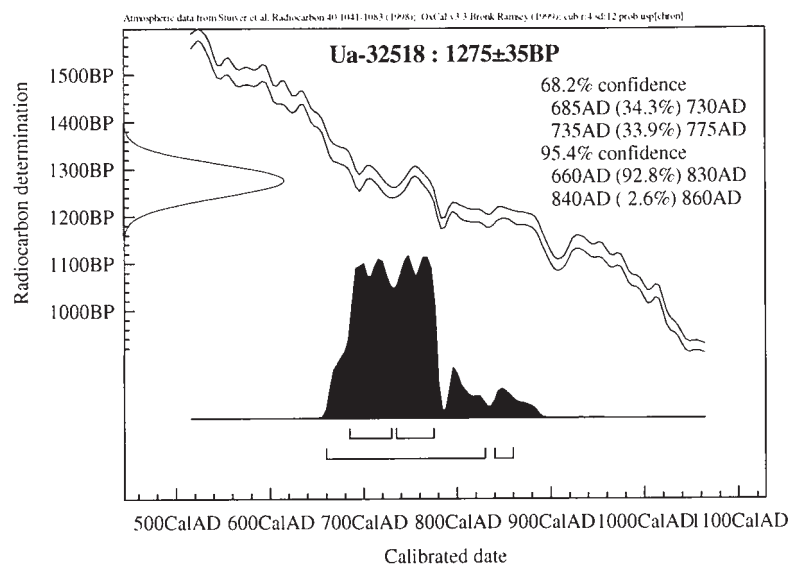
Analyser

Träkol från brandlaget har analyserats vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. En vedarts analys som gjordes inför dateringen visade att det rörde sig om tall (Danielsson 2006). Träkol togs från ”träkolokcentrationen” (L3, figur 7) i brandlaget. Samtliga träkolsfragment som skickades in för vedartsanalys utgjordes av tall.

Lab nr	A-nr	A- typ	Vedart	¹⁴ C ålder BP	Kal 1 sigma	Kal 2 sigma
Ua-32518	1	Brandlager	Tall	1275 ±35 BP	685-775 AD	660-860 AD

Tabell 1. Resultat från vedart- och ¹⁴C-analyser.

Resultatet från analysen visar att graven sannolikt anlagts under vendeltid, möjligen under första delen av vikingatid. Egenåldern på den förkolnade tallbiten gick inte att avgöra vid vedartsanalysen. Man får dock ta med i beräkningen att tall kan ha en hög egenålder.



Figur 8. Resultatet från ¹⁴C-dateringen.

Osteologi

Från graven togs 35 gram brända ben tillvara. I materialet finns ben från både människa och djur representerade. Djurbenen har inte närmare kunnat artbestämmas (Anttila och Alström, muntligen).

Sammanfattande avslutning

Inför en planerad nybyggnation av ett bostadshus på fastigheten Österby 1:5 i Dingtuna socken genomförde Västmanlands läns museum en arkeologisk undersökning på platsen. Vid den utredningsschaktning som föregick undersökningen påträffades en skadad brandgrav i ett av schakten. Länsstyrelsen beslutade att graven skulle undersökas innan det planerade huset skulle få byggas.

Av graven återstod endast fragmentariska rester av brandlagret. Från lagret tillvaratogs omkring 35 gram brända ben. Bland benen fanns både människa och djur representerade. Inga övriga fynd påträffades i anläggningen. Spridda stenar i anslutning till brandlagret tolkades vid undersökningstillfället som rester av en möjlig gravöverbyggnad som kan ha utgjorts av en rund stensättning med en diameter på omkring 3,5 meter.

En ¹⁴C-datering som gjorts på träkol från brandlagret visar att graven sannolikt anlagts under vendeltid.

Med tanke på att den undersökta brandgraven återfanns inom område som har genomgått kraftig markplanering under historisk tid förefaller det inte osannolikt att det har funnits, eller till och med fortfarande finns, ytterligare gravar på platsen. Huruvida graven ursprungligen utgjort en del av det närliggande gravfältet RAÄ 8 är osäkert. Avståndet mellan den nu undersökta graven och gravfältet är omkring 100 meter. Delar av det mellanliggande området är och har under en lång tid hyst bebyggelsen i Österby.

Referenser

Danielsson, E., 2006. *Rapport över vedartsanalyser på material från Västmanland, Dingtuna socken, Dingtuna-Österby 1:5*. SU 20-539. Vedlab rapport 0606.

Kjellberg, J., 2005. *Dingtuna, Österby - bytomt och möjligt boplatsläge. Särskild utredning. Dingtuna-Österby 1:5, Dingtuna socken, Västmanland*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A 2005:A19. Västerås.

Schmidt Wikborg, E., 2002. *Optokabel genom Dingtuna. Förhistoriska boplatser och gravfält. Arkeologisk förundersökning*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen Rapport 2000:03. Västerås.

Welinder, S., 1974. *Kulturlandskapet i Mälardalen 1-4*. University of Lund. Department of quaternary geology. Report 5-6. Lund.

Muntliga uppgifter

Anttila, K. & Alström, U., Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr:	050164
Kulturmiljöavdelningens projektnr:	20-539
Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:	431-6254-05, daterat 2005-07-13
Arkeologtimmar:	15
Maskintimmar:	-
Exploateringsyta:	Cirka 150 m ²
Personal:	Joakim Kjellberg
Belägenhet:	Dingtuna Österby 1:5
Ekonomisk karta:	11G 1g
Koordinatsystem:	RT 90
Koordinater:	x 6605796, y 1534009
Höjdsystem:	RH 70
Inmättningsmetod:	GPS samt manuell
Dokumentationshandlingar:	Förvaras på VLM
Fynd:	Fynd, F1, förvaras på VLM